

Engelliler Konusunda Ergenlere Verilen Eğitimin Engellilere Yönelik Tutumlarına Etkisi¹

Selen ÖZAKAR-AKÇA², Zehra AYDIN³, Tuğçe GÖVER⁴ ve Semra SÖNGÜT⁵

Öz

Ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerin ergen oldukları ve bu dönemde engellilikle ilgili verilecek eğitimin onlarda oluşabilecek engellilikle ilgili olumsuz tutumlarını engellemesi düşünüldüğünde; bu çalışma ile ergenlerin engellilikle ilgili tutumlarının belirlenmesi ve bu konu ile ilgili verilen eğitimin engellilere yönelik tutumlarına etkisini saptamak amaçlanmıştır. Tek gruplu ön test-son test yarı deneysel desende yapılan bu araştırmanın evrenini, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında İç Anadolu Bölgesinde bir il merkezinde bulunan ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören 15-18 yaş arası 14,167 ergen oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini ise, tabakalı rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen 3,863 ergen oluşturmuştur. Araştırma verileri; Sosyodemografik Anket Formu, Yetersizlikten Etkilenmiş Kişilere Yönelik Tutum Ölçeği (YEKYTÖ) kullanılarak toplanmıştır. Araştırmada verilerin analizinde parametrik testlerden bağımsız iki grup karşılaştırılmasında öğrenci t-testi, ikiden fazla grup karşılaştırılmasında ANOVA kullanılmıştır. $p < .05$ düzeyinde olanlar anlamlı olarak kabul edilmiştir. Araştırmada yer alan ergenlerin %70,2'si 15-16 yaş grubundadır. Ergenlerin %84,9'unun yakınları, %89,0'ının arkadaşları arasında engelli birey bulunmadığı saptanmıştır. Araştırmadaki ergenlerin YEKYTÖ eğitim sonrası puan ortalaması ($75,96 \pm 14,95$) eğitim öncesine ($66,69 \pm 21,98$) göre artmış olup, bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < .001$). Araştırmadaki ergenlerin ve ailelerinin tanıtıcı özelliklerine, okul bölgelerinin bulunduğu yer ve engelliler ile karşılaşma durumlarına göre eğitim sonrası puan ortalamaları eğitim öncesine göre artmış olup, bu artışın anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p < .01$). Ergenlere verilen engellilere yönelik bilinçlendirme eğitimi, ergenlerin engellilere yönelik tutumlarını olumlu yönde değiştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, Eğitim, Ergen, Tutum

The Effect of Disabled Training on Attitudes toward People with Disabilities of Adolescent

Abstract

Considering that the students in secondary training institutions are adolescents and that the training to be given about the disability in this period prevents their negative attitudes about the disability, this paper aims to determine the attitudes of adolescents towards disabled people and to determine the effects of training on their attitudes towards the disabled. The population of this research, conducted in a single-group pre-test-post-test quasi-experimental design, consisted of 14,167 adolescents between the ages of 15-18, who were studying in secondary educational institutions in a city center in the Central Anatolia Region in the 2016-2017 academic year. The sample of the study consisted of 3,863 adolescents selected by stratified random sampling method. The data were collected through Attitudes towards Disabled Person Scale and Socio demographic Data Form. In the analysis of the data, Student's t test, which is one of the parametric tests, was used for the comparison of two independent groups, and ANOVA was used for the comparison of more than two groups. $p < .05$ was considered significant. The adolescents in the study of whom 70.2% were in the 15-16 age group. It was determined that 84.9% of the adolescents did not have a disabled person among their relatives and 89.0% of their friends. Adolescents' mean score of "Attitude toward Disabled Persons Scale" (ATDP) after training (75.96 ± 14.95) increased compared to the pre-training level (66.69 ± 21.98), and this difference was statistically significant ($p < .001$). The post-training mean scores increased compared to the pre-training scores according to the introductory characteristics of the adolescents and their families in the study, the location of the school districts and their encounters with the disabled, and this increase was found to be significant ($p < .01$). Awareness-raising training given to adolescents for the disabled positively changes the attitudes of the adolescents towards the disabled.

Key Words: Disability, Training, Adolescent, Attitude

Atf İçin / Please Cite As:

Özakar-Akça, S., Aydın, Z., Göver, T. ve Söngüt, S. (2022). Engelliler konusunda ergenlere verilen eğitimin engellilere yönelik tutumlarına etkisi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 542-554.

Geliş Tarihi / Received Date: 28.04.2021

Kabul Tarihi / Accepted Date: 16.01.2022

¹ Bu araştırma, Hitit Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi (Proje No. SYO19002.17.001) tarafından desteklenmiştir. Araştırmanın özeti, 32nd World Congress on Advanced Nursing Practice & 30th International Conference on Pediatric Nursing & Healthcare, Zürich, İsviçre'de sözlü sunum olarak 19-20 Ağustos 2019 tarihleri arasında sunulmuştur.

² Doç. Dr. - Hitit Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, selenezakar@hotmail.com.

 ORCID: 0000-0002-6943-6713

³ Öğr. Gör. Dr. - Hitit Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, zehra86_sevgi@hotmail.com.

 ORCID: 0000-0001-5565-1191

⁴ Dr. Öğr. Üyesi - Selçuk Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, tugcegoover@gmail.com.

 ORCID: 0000-0003-2414-9478

⁵ Öğr. Gör. - Hitit Üniversitesi İşkilip Meslek Yüksekokulu, karacaoglu_semra@hotmail.com.

 ORCID: 0000-0003-1952-7980

Giriş

Engellilik, bir sakatlık veya hasar sonucu bireyin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel faktörler açısından kendisinin yapması beklenen rolleri kısmen veya tamamen gerçekleştiremediği olumsuz bir tablodur (Girgin-Aykanat ve Balcı, 2015, s. 305; Mengi, 2020, s. 19; şahin, 2018, s. 68). Bugün bazı ülke ve bölgelerde engelliler, toplum dışına itilmişlikten kurtulamamışlardır (Güven-Karahan ve Kuru, 2015, s. 36). Bu sorun engelli bireylere yönelik olumsuz ve bilinçsiz tutumlardan kaynaklanmaktadır. Tutum, bireyin doğuştan sahip olabileceği bir davranış değildir. ğrenme yoluyla anne-baba, arkadaşlar, kitle iletişim araçları ve bireyin yaşanmışlıkları sonucu sonradan kazanılmaktadır (Sezer, 2012, s. 16). Engelli bireyler, genel olarak toplumla bütünleşmelerini engelleyen olumsuz tutum ve davranışlarla mücadele etmek zorunda kalırlar. Bu olumsuz tutum ve davranışlardan bazıları; engellilerin görmezden gelinmesi, izole edilmesi yani aşağılama, birçok engellinin bilgisiz olduğunun düşünülmesi, zihinlerinin, yeteneklerinin ve kişisel özelliklerinin de engelli olduğu görüşünün olması, bazı rahatsızlıklarının görmezden gelinmesi, onlara olumsuz bir Őey söylendiğinde zbileceklerinin düşünülmesidir (Gültekin ve Sezer, 2017, s. 81; Sezer, 2012, s. 16).

Yapılan birçok araştırmada engelli bireylere karşı sergilenen bu olumsuz tutumların onların yaşamlarının her aşamasını olumsuz etkilediği tespit edilmiştir (Güven-Karahan ve Kuru, 2015, s. 36; Yıldırım-Sarı, Bektaş ve Altıparmak, 2010, s. 80). Engelli bireylere karşı sergilenen bu olumsuz tutum ve davranışların, onları yeterince anlayamama, eğitimsizlik, kültürel faktörler ve sosyal öğrenme yoluyla öğrenilmiş ve kalıplaşmış n yargı gibi nedenlerle ortaya çıktığı bildirilmektedir (Güven-Karahan ve Kuru, 2015). Engelli bireylerin, her Őeyden önce insan olduğu ve onların toplumdaki her bireyle aynı hakka sahip olduğu göz önüne alınırsa; engelli bireylerin karşılaştıkları ve yaşamlarını olumsuz etkileyen bu tutumların eğitimle ortadan kalkabileceği dşnlmekte ve eğitimin önemini ortaya koymaktadır (zyrek, 2006, s. 11).

Ergenlik dönemi, çocukluk ve yetişkinlik arasındaki bir dönemdir. Bu dönemde ergenler biyolojik, psikolojik ve sosyal yönden gelişmelerini tamamlamamış, ruhsal olgunlaşma ve yaşama hazırlık evrelerini kapsayan bir süreçte bulunmaktadırlar. Bu süreçte engellilikle ilgili verilecek olan eğitimin, toplumumuzda bu konu ile ilgili daha bilinçli ve farkında bireyler yetiştirilmesi, engellilikle ilgili sonradan kazanılan olumsuz davranışlara dönüşmesini önlemek açısından önemini gündeme getirmektedir (Avşaroğlu ve Gilik, 2017, s. 1022; Richard ve Laurence, 2004). Ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerin ergen oldukları ve bu dönemde engellilikle ilgili verilecek eğitimin onlarda oluşabilecek engellilikle ilgili olumsuz tutumlarını engellemesi düşünüldüğünde ve yapılan literatür incelemesinde 15-18 yaş grubundaki ergenlerin engellilere yönelik tutumlarını belirlemeyi amaçlayan çalışmaların yetersizliği göz önüne alındığında (Avşaroğlu ve Gilik, 2017, s. 1022; zyrek, 2006, s. 11; Richard ve Laurence, 2004); bu çalışma ile ergenlerin engellilikle ilgili tutumlarının belirlenmesi ve bu konu ile ilgili verilen eğitimin engellilere yönelik tutumlarına etkisini saptamak amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu araştırma tek gruplu ön test-son test yarı deneysel desende yapılmıştır.

Evren-rneklem

Araştırmanın evrenini, 2016-2017 eğitim-ğretim yılında İç Anadolu Bölgesinde bir il merkezinde bulunan ortaöğretim kurumlarında (yirmi sekiz adet) ğrenim gören 15-18 yaş arası 14,167 ergen oluşturmuştur. Evrenden rneklem alma yoluna gidilmiş olup, araştırmanın örneklemine belirlemek için, tabakalı rastgele örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde her tabakanın evrendeki oranıyla orantılı olarak örneklem seçilmesi yapılmıştır. Merkezde bulunan okullar buldukları bölgenin coğrafı konumuna göre 5 bölgeye ayrılmış ve her bir bölge tabaka olarak düşünülerek bölgelerde bulunan ğrenci sayısına göre örneklem sayısı belirlenmiştir. Örneklem hacmi belirlenirken coğrafı konuma göre bir bölgede bulunan ortaöğretim kurumları birer tabaka olarak değerlendirilmiştir. Toplamda 28 ortaöğretim kurumu beş tabakada bulunmaktadır. Evreni oluşturan birim sayısı bilindiğinde örneklem hacmi hesaplanırken $n = \frac{[N \cdot t \cdot 2 \cdot (p \cdot q)]}{[d^2 \cdot N + t \cdot 2 \cdot (p \cdot q)]}$ formülünden faydalanılmıştır. N: evren birim sayısını, n: Örneklem büyüklüğünü, p: evrendeki araştırılan olaya ilişkin gözlenme oranını, q: evrendeki araştırılan olaya ilişkin gzlenmeme oranını (1-p) temsil etmektedir. Literatür araştırması ve uzman görüşü değerlendirilmesi sonucu $p=0,5$, $q=0,5$ alınarak hesaplamalara dhil edilmiştir. $t=0,05$ güven düzeyinde elde edilen tablo değeridir ve 1,96 alınmıştır. d: Örneklem hata payını (duyarlılık dzeyi=0,05)

belirtmektedir. Yukarıda belirtilen formül doğrultusunda her bir tabaka için ayrı ayrı hesaplamalar yapılmış ve buna göre yirmi sekiz ortaöğretim kurumundan basit rastgele örneklem yöntemi ile seçilen 3,863 ergen araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

Örneklem seçim kriterleri; katılımcıların 15-18 yaş arasında ortaöğretim öğrencisi olması, iletişimi engelleyecek bir sorunu olmaması, çalışmaya katılmak için istekli, gönüllü olması ve çocuğun ve ailesinin onay vermesidir.

Veri Toplama Araçları

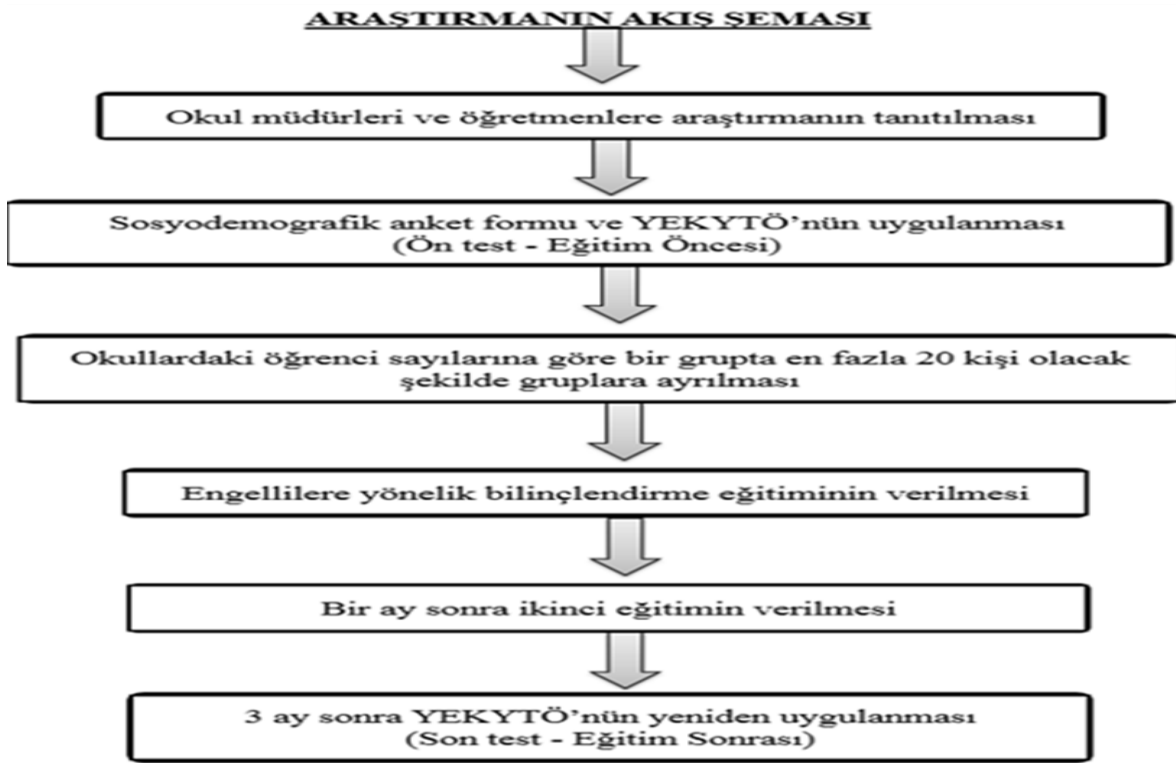
Araştırma verileri; Sosyodemografik Anket Formu, Yetersizlikten Etkilenmiş Kişilere Yönelik Tutum Ölçeği (YEKYTÖ) kullanılarak toplanmıştır.

Sosyodemografik Anket Formu; Literatür (Avşaroğlu ve Gilik, 2017, s. 1022; Özyürek, 2006, s. 11; Richard ve Laurence, 2004) ve 5 uzman görüşü doğrultusunda hazırlanan bu form ergenlerin sosyodemografik özelliklerini içeren (yaş, cinsiyet, anne ve babanın sağ olma, kardeşinin olma durumu ve kardeş sayısı, anne ve babanın eğitimi, mesleği, aile tipi, ailenin gelir durumu, yakınları ve arkadaşları arasında engelli birey bulunma, engelli birey ya da bireylerle aynı evde yaşama ve engelli bir bireye bakım verme durumu) sorulardan oluşmaktadır.

Yetersizlikten Etkilenmiş Kişilere Yönelik Tutum Ölçeği (YEKYTÖ); Ölçek Yuker ve Block (1986) tarafından engelli bireylere yönelik olumlu ve olumsuz tutumları değerlendirmek için geliştirilmiştir. Özyürek (2006, s. 11) tarafından ölçeğin Türkçe uyarlaması yapılmıştır. Ölçeğin amacı, engel gruplarını özel olarak ayırmaksızın, genel anlamda yetersizlikten etkilenmiş kişilere yönelik tutumları ölçmektir. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0,67-0,83, test-tekrar test güvenilirlik katsayısı 0,76 olarak saptanmıştır. Bu çalışmanın güvenilirlik katsayısı ise 0,67 bulunmuştur. Ölçek 20 maddeden oluşmaktadır ve 6'lı likert biçiminde (tamamen katılıyorum=+3, katılıyorum=+2, biraz katılıyorum=+1, biraz katılmıyorum=-1, katılmıyorum=-2, kesinlikle katılmıyorum=-3) hazırlanmıştır. Ölçeğin 2, 5, 6, 11 ve 12. maddeleri ters şekilde puanlanmaktadır. Tüm maddeler işaretleri dikkate alınarak toplandıktan sonra, negatif değerleri ortadan kaldırmak amacıyla +60 eklenerek toplam puan elde edilmektedir. Ölçekten alınacak en yüksek puan 120'dir. Ölçekten alınan yüksek puan engelli kişilerin, engelli olmayan kişilerle benzer şekilde algılandığı anlamına gelmektedir. Düşük puan ise, engelli kişilerin engelli olmayan kişilerden farklı algılandığını göstermektedir (Özyürek, 2006, s. 11).

Verilerin Toplanması; Araştırma verilerinin ön uygulaması 10 ergene uygulanmış, alınan yanıtlar doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmış ve anket formuna son şekli verilmiştir. Anket formunun ve YEKYTÖ'nün ön uygulamasını yapan ve çalışmanın yapıldığı tarihlerde okulda bulunmayan ergenler çalışma dışı bırakılmıştır. Araştırmanın öntest verileri, eğitim verilmeden önce ergenler tarafından anket formu ve YEKYTÖ doldurulmak suretiyle elde edildi. Anket ve ölçek formunun doldurulması ortalama 15 dakika sürdü. Eğitimler başlamadan önce anket formu ve YEKYTÖ doldurularak eğitim öncesi uygulanmıştır. Eğitimler 20 kişilik gruplar halinde, birer ay ara ile toplamda iki kez verilmiş, son eğitimden üç ay sonra eğitim sonrası yani son test uygulaması için ergenlere YEKYTÖ yeniden uygulanmıştır (araştırmanın akış şeması; Şekil 1). Eğitimler ortalama 45 dakika sürmüştür. Ergenlerin birbirinden etkilenmesinin önlenmesi açısından; formların doldurulması araştırmacı gözetiminde gerçekleştirilmiş ve oturma düzenine dikkat edilmiştir.

Engellilere Yönelik Bilinçlendirme Eğitimi; Görsel sunu ve soru-cevap şeklinde interaktif olarak oluşturulan eğitimin içeriği, literatür (Girgin-Aykanat ve Balcı, 2015, s. 305; Özyürek, 2006, s. 11; Sezer, 2012, s. 16) ve uzman görüşleri doğrultusunda şekillendirilmiştir. Eğitimde engellilerle iletişimde dikkat edilecek noktalara ve engellilerin yaşadığı sorunları ortadan kaldırmak için dikkat edilecek hususlara vurgulama yapılmış, ergenlerin bu konudaki soruları yanıtlanmıştır. Uygun geri bildirimler alındıktan sonra eğitim sonlandırılmıştır. Görsel eğitimin konu başlıkları; Engellilik nedir? Engelli türleri nelerdir? Engelliliğin nedenleri nelerdir? Engellilerin toplumda yaşadığı sorunlar nelerdir? Engellilerle ilgili iletişimde dikkat edilecek hususlar nelerdir? Birey olarak biz engelliler için neler yapabiliriz? sorularının yanıtlarını içermiştir.

Şekil 1. Araştırmanın Akış Şeması

Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, istatistiksel analizler için SPSS 22.0 (Statistical Package for Social Sciences Inc., Chicago, IL, Lisans; Hitit Üniversitesi) programı kullanılmıştır. Verilerin analizinden elde edilen sonuçlar yüzde dağılımı (%), sayı (n), ortalama (\bar{X}), standart sapma (SS), en küçük (min.) ve en büyük değer (max.) cinsinden ifade edilmiştir. Çalışma verilerinin karşılaştırılmasında veri sayısının yeterince büyük olmasından dolayı parametrik testlerden bağımsız iki grup karşılaştırılmasında student t testi, ikiden fazla grup karşılaştırılmasında ANOVA kullanılmıştır. ANOVA sonrasında farklı olan grupları belirlemek için post-hoc ikişerli karşılaştırmalar için Tukey HSD testi kullanılmıştır. Bağımlı iki grup karşılaştırmada eşleştirilmiş (paired) t testi kullanılmış olup, $p < .05$ düzeyinde olanlar anlamlı olarak kabul edilmiştir.

Bulgular

Araştırmada yer alan ergenlerin yaş ortalaması $15,97 \pm 0,98$ olup, %70,2'sini 15-16 yaş grubu oluşturmaktadır. Araştırmadaki ergenlerin %52,2'si kızıdır ve büyük çoğunluğunun anne-babası sağdır (sırasıyla %99,5; %98,3). Ergenlerin tamamının kardeşi olup, %88,6'sının 1 ile 3 arası kardeşi vardır (Tablo 1).

Tablo 1. Ergenlerin Tanıtıcı Özellikleri (N=3863)

Özellikler	N	%	Özellikler	N	%		
Yaş	15-16	2713	70,2	Babanın sağ olma durumu	Evet	3798	98,3
	17-18	1150	29,8		Hayır	65	1,7
Cinsiyet	Kadın	2015	52,2	Kardeşinin olma durumu	Evet	3863	100
	Erkek	1848	47,8		Hayır	-	-
Annenin sağ olma durumu	Evet	3845	99,5	Kardeş sayısı	1-3	3423	88,6
	Hayır	18	0,5		4-6	429	11,1
				7 ve üzeri	11	0,3	

Tablo 2'de araştırmaya alınan ergenlerin ailelerinin özellikleri incelenmiştir. Ergenlerin annelerinin %67,7'sinin, babalarının da %52,4'ünün ilköğretim mezunu olduğu, annelerinin %72,0'ının çalışmadığı, babalarının ise %46,0'ının işçi, %30,8'inin serbest meslek ve %17,7'sinin memur olarak çalıştığı

görülmüştür. Çalışmadaki ergenlerin %81,9'u çekirdek aile tipinde olup, ailelerinin gelir durumu incelendiğinde; %57,1'inin gelirinin giderine eşit, %21,6'sının gelirinin giderinden az olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2. Ailelerin Tanıtıcı Özellikleri (N=3863)

Özellikler	N	%	Özellikler	N	%
<i>Annenin eğitim durumu</i>			<i>Babanın eğitim durumu</i>		
Okur yazar değil	73	1,9	Okur yazar değil	47	1,2
Okur yazar	335	8,7	Okur yazar	288	7,5
İlköğretim	2617	67,7	İlköğretim	2026	52,4
Ortaöğretim	596	15,4	Ortaöğretim	870	22,5
Üniversite ve üzeri	242	6,3	Üniversite ve üzeri	632	16,4
<i>Annenin mesleği</i>			<i>Babanın mesleği</i>		
İşçi	611	15,8	İşçi	1777	46,0
Memur	206	5,3	Memur	684	17,7
Serbest meslek	266	6,9	Serbest meslek	1189	30,8
Çalışmıyor	2780	72,0	Çalışmıyor	213	5,5
<i>Aile tipi</i>			<i>Ailenin gelir durumu*</i>		
Çekirdek aile	3164	81,9	Geliri giderinden az	834	21,6
Geniş aile	532	13,7	Geliri giderine eşit	2205	57,1
Parçalanmış aile	167	4,4	Geliri giderinden fazla	824	21,3

*Çocukların kendi ifadelerine göre

Tablo 3'te çalışmadaki ergenlerin engelliler ile karşılaşma durumları yer almaktadır. Ergenlerin yakınları ve arkadaşları arasında engelli birey bulunma durumu incelendiğinde; %84,9'unun yakınları, %89,0'ının arkadaşları arasında engelli birey bulunmadığı belirlenmiştir. Çalışmaya katılan ergenlerin engelli birey ya da bireylerle aynı evde yaşama durumu sorgulandığında ise %3,5'inin engelli bir birey ile aynı evde yaşadıkları görülmüştür. Yine ergenlerin engelli bir bireye bakım verme durumları incelendiğinde; engelli bir bireye bakım veren ergen oranının %4,7 olduğu saptanmıştır.

Tablo 3. Ergenlerin Engelliler İle Karşılaşma Durumları (N=3863)

Özellikler	N	%
<i>Yakınları arasında engelli birey bulunma durumu</i>		
Evet	583	15,1
Hayır	3280	84,9
<i>Arkadaşları arasında engelli birey bulunma durumu</i>		
Evet	424	11,0
Hayır	3439	89,0
<i>Engelli birey/ bireylerle aynı evde yaşama durumu</i>		
Evet	135	3,5
Hayır	3728	96,5
<i>Engelli bir bireye bakım verme durumu</i>		
Evet	183	4,7
Hayır	3680	95,3

Tablo 4'te araştırmaya katılan ergenlerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası YEKYTÖ puan ortalamalarının karşılaştırılması görülmektedir. Ergenlerin YEKYTÖ puan ortalaması eğitim öncesi $66,69 \pm 21,98$, eğitim sonrası $75,96 \pm 14,95$ olarak saptanmıştır. Bu fark istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlıdır ($p < .001$).

Tablo 4. Ergenlerin Eğitim Öncesi ve Eğitim Sonrası YEKYTÖ Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

	$X \pm SS$	<i>Çalışma için</i> <i>en büyük-en küçük değer</i>	<i>Ölçek için</i> <i>en büyük-en küçük değer</i>	<i>p</i>
<i>Eğitim Öncesi</i>	$66,69 \pm 21,98$	0-99	0-120	$< .001$
<i>Eğitim Sonrası</i>	$75,96 \pm 14,95$	34-120		

Tablo 5'te ergenlerin tanıtıcı özelliklerine göre ölçek puan ortalamalarının karşılaştırılması verilmiştir. Ergenlerin yaş gruplarına göre ölçek puan ortalamaları incelendiğinde; ergenlerden 15-16 yaşında olanların eğitim öncesi ölçek puan ortalaması $64,72 \pm 28,78$, eğitim sonrası $76,18 \pm 15,08$ 'dir. 17-18 yaşında olanların eğitim öncesi ölçek puan ortalaması ise $67,52 \pm 20,10$, eğitim sonrası $75,46 \pm 14,63$ 'tür. Bu yaş gruplarındaki eğitim öncesine göre eğitim sonrası ölçek puan ortalamaları farklarının ileri derecede anlamlılık gösterdiği görülmüştür (sırasıyla $p < .001$ ve $p < .001$). Ergenlerin yaş grupları arasındaki fark eğitim öncesinde ileri derecede anlamlılık oluştururken ($p < .001$), eğitim sonrasında anlamlılık oluşturmamaktadır ($p = .175$).

Ergenlerin cinsiyetlerine göre ölçek puan ortalamalarına bakıldığında; kadın olan ergenlerin ölçek puan ortalaması eğitim öncesi $64,81 \pm 25,45$, eğitim sonrası $76,52 \pm 14,91$; erkek olanların ise eğitim öncesi $68,42 \pm 18,07$, eğitim sonrası $75,46 \pm 14,97$ 'dir. Aradaki puan farklarının istatistiksel olarak ileri derecede anlamlı olduğu belirlenmiştir (sırasıyla $p < .001$ ve $p < .001$). Kadın ve erkek ergenler arasındaki eğitim öncesi gruplar arasındaki puan farkının istatistiksel olarak ileri derecede anlamlılık gösterdiği ($p < .001$), eğitim sonrası gruplar arasındaki farkın ise anlamlılık göstermediği saptanmıştır ($p = .120$; Tablo 5).

Ergenlerin anne ve babasının sağ olma durumlarına göre ölçek puan ortalamaları incelendiğinde; annesi sağ olanların eğitim öncesi ölçek puan ortalaması $66,76 \pm 21,89$, eğitim sonrası $75,97 \pm 14,96$ olup, aradaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($p = .006$), yine annesi sağ olmayanların eğitim öncesi ölçek puan ortalaması $67,55 \pm 34,29$, eğitim sonrası $75,33 \pm 11,76$ olup, aradaki puan farkının istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı olduğu görülmüştür ($p < .001$). Annesinin sağ olma durumu değerlendirmesinde gruplar arasındaki farkların eğitim öncesinde ve eğitim sonrasında anlamlılık göstermediği belirlenmiştir (sırasıyla; $p = .732$ ve $p = .934$). Babası sağ olanların eğitim öncesi ölçek puan ortalaması $66,73 \pm 21,94$, eğitim sonrası $75,97 \pm 14,96$ olup, babası sağ olmayanların eğitim öncesi ölçek puan ortalaması $64,06 \pm 24,56$, eğitim sonrası $75,41 \pm 15,01$ 'dir. Aradaki puan farklarının istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı olduğu görülmüştür (sırasıyla $p < .001$ ve $p < .001$). Babanın sağ olma durumu değerlendirmesinde gruplar arasındaki farklarının eğitim öncesi ve eğitim sonrasında anlamlılık göstermediği belirlenmiştir (sırasıyla $p = .489$ ve $p = .812$; Tablo 5).

Tablo 5. Ergenlerin Tanıtıcı zelliklerine Göre Eğitim ncesi ve Eğitim Sonrası YEKYTÖ'den Aldıkları Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Tanıtıcı zellikler	Eğitim ncesi $X \pm SS$	Eğitim Sonrası $X \pm SS$	p^*
Yaş			
15-16	64,72±28,78	76,18±15,08	<.001
17-18	67,52±20,10	75,46±14,63	<.001
p^{**}	<.001	.175	
Cinsiyet			
Kadın	64,81±25,45	76,52±14,91	<.001
Erkek	68,42±18,07	75,46±14,97	<.001
p^{**}	<.001	.120	
Annenin sağ olma durumu			
Evet	66,76±21,89	75,97±14,96	.006
Hayır	67,55±34,29	75,33±11,76	<.001
p^{**}	.732	.934	
Babanın sağ olma durumu			
Evet	66,73±21,94	75,97±14,96	<.001
Hayır	64,06±24,56	75,41±15,01	<.001
p^{**}	.489	.812	
Kardeşinin olma durumu			
Evet	66,70±21,97	75,97±14,95	.034
Hayır	-	-	-
p^{**}	-	-	
Kardeş sayısı			
1-3	66,99±21,38	75,92±14,90	.018
4-6	64,34±26,13	76,50±15,24	<.001
7 ve üzeri	65,09±27,49	76,81±17,19	<.001
p^{**}	.061	.275	

p^* : Eğitim ncesi ve eğitim sonrası ölçek puan ortalamaları

p^{**} : Eğitim ncesi ve eğitim sonrası gruplar arası fark

Araştırmadaki ergenlerin kardeşinin olma durumu ve kardeş sayısına göre ölçek puan ortalamalarına bakıldığında; kardeşi olanların eğitim öncesi ölçek puan ortalaması $66,70 \pm 21,97$, eğitim sonrası $75,97 \pm 14,95$ olup, aradaki puan farkının istatistiksel olarak anlamlılığı saptanmıştır ($p = .034$). Kardeşi olmayan ergen olmadığı için gruplar arası fark değerlendirilememiştir. Ergenlerden kardeş sayısı 1-3, 4-6 ve 7 ve üzeri kardeşi olanların eğitim öncesi ölçek puan ortalamaları sırasıyla $66,99 \pm 21,38$; $64,34 \pm 26,13$ ve $65,09 \pm 27,49$ olup, eğitim sonrası puan ortalamaları sırasıyla $75,92 \pm 14,90$; $76,50 \pm 15,24$ ve $76,81 \pm 17,19$ 'dur. Kardeş sayısına göre eğitim öncesi ve eğitim sonrası puan ortalamaları arasındaki

farkların anlamlı olduğu (sırasıyla $p=.018$; $p<.001$ ve $p<.001$) görülmüştür. Ergenlerin kardeş sayılarının değerlendirilmesinde gruplar arasındaki farkların eğitim öncesi ve eğitim sonrasında anlamlı olmadığı saptanmıştır (sırasıyla $p=.061$ ve $p=.275$; Tablo 5).

Tablo 6'da araştırmaya katılan ergenlerin ailelerinin tanıtıcı özelliklerine göre ölçek puan ortalamalarının karşılaştırılması yer almaktadır. Annenin ve babanın eğitim durumu, annenin ve babanın mesleği, aile tipi ve ailenin gelir durumuna göre eğitim sonrası puan ortalamalarının eğitim öncesi puan ortalamalarına göre yükseldiği belirlenmiş olup, ölçek puan ortalamalarındaki bu artışın istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı olduğu görülmüştür ($p<.001$). Annenin ve babanın eğitim durumu, annenin ve babanın mesleği, aile tipi ve ailenin gelir durumuna göre eğitim öncesi (sırasıyla $p=.076$; $p=.054$; $p=.489$; $p=.064$; $p=.324$ ve $p=.174$) ve eğitim sonrasında (sırasıyla $p=.575$; $p=.423$; $p=.402$; $p=.058$; $p=.157$ ve $p=.282$) gruplar arası ölçek puan ortalamaları farklarının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 6. Ailelerin Tanıtıcı Özelliklerine Göre Eğitim Öncesi ve Eğitim Sonrası YEKYTÖ'den Aldıkları Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Tanıtıcı Özellikleri	Eğitim Öncesi $X \pm SS$	Eğitim Sonrası $X \pm SS$	p^*
<i>Annenin eğitim durumu</i>			
Okur Yazar Değil	63,19±25,28	77,64±16,88	<.001
Okur Yazar	64,60±24,87	75,49±15,20	<.001
İlköğretim	67,15±22,25	75,79±14,99	<.001
Ortaöğretim	67,12±18,66	76,45±14,47	<.001
Üniversite ve üzeri	64,60±21,07	76,76±14,79	<.001
p^{**}	.076	.575	
<i>Babanın eğitim durumu</i>			
Okur Yazar Değil	66,97±24,39	75,21±15,59	<.001
Okur Yazar	65,57±24,25	76,16±14,48	<.001
İlköğretim	66,98±22,84	75,55±15,16	<.001
Ortaöğretim	67,87±19,97	76,51±14,95	<.001
Üniversite ve üzeri	64,61±20,40	76,56±14,39	<.001
p^{**}	.054	.423	
<i>Annenin mesleği</i>			
İşçi	66,81±22,41	76,44±14,10	<.001
Memur	64,51±23,16	76,85±14,89	<.001
Serbest Meslek	66,12±24,29	76,80±13,97	<.001
Çalışmıyor	66,88±21,56	75,72±15,22	<.001
p^{**}	.489	.402	
<i>Babanın mesleği</i>			
İşçi	67,99±21,51	76,55±15,27	<.001
Memur	66,33±21,17	76,81±14,52	<.001
Serbest Meslek	68,10±20,73	75,01±14,39	<.001
Çalışmıyor	65,86±23,19	74,69±16,20	<.001
p^{**}	.064	.058	
<i>Aile tipi</i>			
Çekirdek Aile	66,95±21,33	75,88±14,86	<.001
Geniş Aile	65,59±25,29	76,86±15,56	<.001
Parçalanmış Aile	65,77±21,70	75,07±14,75	<.001
p^{**}	.324	.157	
<i>Ailenin gelir durumu</i>			
Geliri giderinden az	66,01±22,78	75,31±14,87	<.001
Geliri giderine eşit	67,25±21,86	76,05±15,26	.012
Geliri giderinden fazla	65,82±21,41	76,45±14,12	<.001
p^{**}	.174	.282	

p^* : Eğitim öncesi ve eğitim sonrası ölçek puan ortalamaları

p^{**} : Eğitim öncesi ve eğitim sonrası gruplar arası fark

Araştırmaya katılan ergenlerin okul bölgelerine göre eğitim öncesi ve eğitim sonrası ölçek puan ortalamalarının karşılaştırılması Tablo 7'de verilmiştir. Bölgelere göre okulların aldıkları ölçek puan ortalamaları eğitim öncesi sırasıyla 72,10±15,83; 66,31±19,31; 61,98±26,33; 70,09±18,35 ve 64,34±25,42, eğitim sonrası sırasıyla 76,34±14,23; 76,60±14,03; 74,73±15,83; 74,47±17,18 ve 77,56±12,98 olduğu belirlenmiş olup, bu farkların istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır (sırasıyla $p=.002$; $p<.001$; $p<.001$; $p<.001$ ve $p<.001$). Ergenlerin okul bölgelerine göre eğitim öncesi gruplar arası ölçek puan ortalamaları farkının istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı olduğu belirlenirken ($p<.001$), eğitim sonrası

anlamalı olmadığı görülmüştür ($p=.730$). Eğitim öncesi gruplar arası farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu anlamak için uygulanan Tukey HSD testi sonucunda bunun 1. bölgede yer alan okulların ölçek puan ortalamasının 2, 3 ve 5. bölgedekilere göre yüksek (sırasıyla $p<.001$, $p<.001$ ve $p<.001$), 2. bölgede yer alan okulların ölçek puan ortalamasının 4. bölgedekilere göre düşük ($p=.004$), 3. bölgedekilere göre yüksek ($p=.001$), 3. bölgede yer alan okulların ölçek puan ortalamasının 4. bölgedekilere göre düşük ($p<.001$), 4. bölgede yer alan okulların ölçek puan ortalamasının 5. bölgedekilere göre yüksek ($p<.001$) olduğu tespit edilmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Ergenlerin Okul Bölgelerine Göre Eğitim Öncesi ve Eğitim Sonrası YEKYTÖ'nden Aldıkları Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Okul Tabaka No	Eğitim Öncesi $X\pm SS$	Eğitim Sonrası $X\pm SS$	p^*
1. Bölge	72,10 \pm 15,83	76,34 \pm 14,23	.002
2. Bölge	66,31 \pm 19,31	76,60 \pm 14,03	<.001
3. Bölge	61,98 \pm 26,33	74,73 \pm 15,83	<.001
4. Bölge	70,09 \pm 18,35	74,47 \pm 17,18	<.001
5. Bölge	64,34 \pm 25,42	77,56 \pm 12,98	<.001
p^{**}	<.001	.730	

p^* : Eğitim öncesi ve eğitim sonrası ölçek puan ortalamaları
 p^{**} : Eğitim öncesi ve eğitim sonrası gruplar arası fark

Tablo 8'de ergenlerin engelliler ile karşılaşma durumlarına göre eğitim öncesi ve eğitim sonrası ölçek puan ortalamalarının karşılaştırılması incelenmiştir. Ergenlerin engelliler ile karşılaşma durumlarına göre eğitim öncesi ölçek puan ortalamalarının eğitim sonrasında arttığı görülmüş olup, ölçek ortalamalarındaki bu farkların ileri düzeyde anlamalı olduğu saptanmıştır (sırasıyla $p<.001$ ve $p<.001$). Ergenlerin yakınları ve arkadaşları arasında engelli birey bulunma, engelli birey ya da bireylerle aynı evde yaşama ve engelli bir bireye bakım verme durumuna bakıldığında; gruplar arasındaki eğitim öncesi (sırasıyla $p=.883$; $p=.236$; $p=.829$ ve $p=.440$) ve eğitim sonrası ($p=.933$; $p=.735$; $p=.755$ ve $p=.580$) ölçek puan ortalamaları farklarının anlamlılık göstermediği belirlenmiştir.

Tablo 8. Ergenlerin Engelliler ile Karşılaşma Durumlarına Göre Eğitim Öncesi ve Eğitim Sonrası YEKYTÖ'nden Aldıkları Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Tanıttıcı Özellikleri		Eğitim Öncesi $X\pm SS$	Eğitim Sonrası $X\pm SS$	p^*
Yakınları arasında engelli birey bulunma durumu	Evet	66,56 \pm 21,57	76,02 \pm 15,55	<.001
	Hayır	66,71 \pm 22,06	75,96 \pm 14,84	<.001
	p^{**}	.883	.933	
Arkadaşları arasında engelli birey bulunma durumu	Evet	64,80 \pm 23,85	76,62 \pm 15,29	<.001
	Hayır	66,92 \pm 21,73	75,88 \pm 14,91	<.001
	p^{**}	.236	.735	
Engelli birey/ bireylerle aynı evde yaşama durumu	Evet	64,71 \pm 26,24	75,14 \pm 13,48	<.001
	Hayır	66,76 \pm 21,81	75,99 \pm 15,00	<.001
	p^{**}	.829	.755	
Engelli bir bireye bakım verme durumu	Evet	67,54 \pm 22,07	75,15 \pm 13,33	<.001
	Hayır	66,64 \pm 21,99	76,00 \pm 15,02	<.001
	p^{**}	.440	.580	

p^* : Eğitim öncesi ve eğitim sonrası ölçek puan ortalamaları
 p^{**} : Eğitim öncesi ve eğitim sonrası gruplar arası fark

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bireyler cinsiyet rollerini ergenlik döneminde kazanmakta, erişkin rolüne psikolojik ve sosyolojik olarak yine bu dönemde hazırlanmakta ve böylelikle olumlu tutumlar geliştirmektedirler (Erdol ve Gözütok, 2017, s. 39). Ergenlerin engellilere yönelik olumsuz tutumları erken yaşlarda ortaya çıkmakta, okul döneminde değişerek şekil almaktadır. Ergenlerin engellilere yönelik olumsuz düşünce ve algılarının olması, engellilerin toplumsal hizmetlerden yararlanmalarını engellemekte ve yaşam kalitelerini düşürmektedir (Çömez ve Altan-Sarıkaya, 2017, s. 145). Ergenlerin engellilikle ilgili tutumlarının belirlenmesi ve bu konu ile ilgili verilen eğitimin onların tutumlarındaki etkisini belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada; Ülkemizde 15-19 yaş grubu ergen oranı (%7,96) yüksekliğine paralel (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2018) 3863 popülasyonlu hedef kitlenin ele alınmış olması ve bu çalışmanın engelli

bireylere yönelik olumlu tutumların oluşturulması açısından geleceğin yetişkinlerinde planlanması (Tablo 1) çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Ülkemizde TÜİK 2016 yılı verilerine göre 15 yaş üzeri nüfusta ilkokul mezunu oranı %24,15'tir (TÜİK, 2017). Bu çalışmada ergenlerin annelerinin %67,7'si, babaların ise %52,4'ü ilkokul mezunudur (Tablo 2). Bu bulgu, ilkokul mezunu anne-baba oranının yüksek olması örnekleme oluşturan ergenlerin ailelerinin eğitim düzeyinin Türkiye ortalamasının altında ve sosyo-kültürel açıdan daha düşük seviyede olduğunu düşündürmektedir. Yine bu çalışmada yakınları ve arkadaşları arasında engelli birey bulunma, engelli bireylerle aynı evde yaşama ve engelli bir bireye bakım verme durumları oranlarının (sırasıyla %15,1; %11,0; %3,5; %4,7; Tablo 3) düşük olması bu ergenlerin engellilere yönelik olumlu tutum geliştirilmesine ihtiyacın olabileceği yorumunu yaptırmaktadır. Yapılan çalışmalarda, engellilere yönelik tutumların gelişiminde; ebeveynler, arkadaşlar, kitle iletişim araçları, geçmiş yaşantılar, engellilerle karşılaşma durumlarının önemli rol oynadığı bildirilmekte, kişinin engelli bireylerle önceden bir deneyiminin bulunmasının engellilere yönelik olumlu tutumları etkilediği vurgulanmaktadır (Horner-Johnson vd., 2002, s. 365; Sezer, 2012, s. 16; Yıldırım-Sarı vd., 2010, s. 80).

Tutumların değiştirilmesinde, bu konudaki eğitimlerin etkili değişkenler olduğu bildirilmektedir (Akyıldız, 2017, s. 141). Bilgilendirmeye dayalı eğitim yaklaşımı, yetersizliği olan bireye yönelik tutumların ve onların algılanmasının geliştirilmesinde etkilidir (Akyıldız, 2017, s. 141; Fisher ve Purcal, 2017, s. 161; Flower, Burns ve Bottsford-Miller, 2007, s. 72; Kemeç, Demir ve Koç, 2018, s. 153). Çünkü yetersizliği olan bireylere yönelik olumsuz tutumlar, yetersizlikle ve yetersizliği olan insanlarla ilgili bilginin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Ergenlerin engellilikle ilgili tutumlarının belirlenmesi ve bu konu ile ilgili verilen eğitimin onların tutumlarındaki etkisini belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada ergenlerin engellilere yönelik bilinçlendirme eğitimi sonrası YEKYTÖ'den aldıkları puan ortalamaları (75,96±14,95) eğitim öncesine (66,69±21,98) göre artmıştır. Bu artışın istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı olduğunu görülmesi ($p<.001$; Tablo 4) verilen eğitimin etkili olduğunu göstermektedir. Yapılan çalışmalarda (Flower vd., 2007, s. 72; Ison vd., 2010, s. 360; Kemeç vd., 2018, s. 153; Moroz vd., 2010, s. 360) ve bu çalışmada engellilere yönelik bilgilendirmelerin yetersizlikten etkilenmiş bireylere yönelik tutumları anlamlı düzeyde ve olumlu yönde değiştirdiğini ortaya koymaktadır.

Engellilik, engellinin kendisi dışında aile çevresi de dikkate alındığında nüfusun önemli bir bölümünü doğrudan ilgilendirdiği görülmektedir. Dolayısıyla engellilik toplumun sadece belirli bir kesimini değil tümünü etkileyen bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda engelliler hakkında oluşan olumsuz yaklaşımları tespit etmek, bunları gidermeye çalışmak ve engellilerin toplumla bütünleşmesini sağlamak için toplumsal duyarlılığın ve farkındalığın artırılması gerekmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde toplumun ve özellikle nüfusun büyük bir kesimini oluşturan 15-18 yaş grubunun engelliliği nasıl algıladığı ve değerlendirdiği önem taşımaktadır (Ünal ve Yıldız, 2017, s. 341). Bu doğrultuda bu çalışmada 15-16 yaş grubundaki ergenlerin, 17-18 yaş grubundakilere göre YEKYTÖ'den aldıkları puan ortalamalarının düşük olduğunu görülmesi ve bu farkın ileri düzeyde anlamlılığının belirlenmesi ($p<.001$; Tablo 5), ergenlerin yaşları büyüdükçe engellilere yönelik toplumsal tutumlarının olumlu yönde ilerlediği yorumunu yaptırmaktadır. Yine bu çalışmadaki bu bulgu, ergenlerin yaşları büyüdükçe idealistleştiklerini, engelli bireylere yönelik bilinç ve duyarlılıklarının artacağını, engelli bireylerin hakları hakkında farkındalıklarının oluşabileceğini düşündürmektedir.

Engellilere yönelik tutum konusunda biyolojik cinsiyet türünün belirleyici olmasından daha çok insanî bir durumla ilgili olduğu, hem kadınların hem de erkeklerin diğerkâmlık (alturizm), merhametli, sosyal olaylara duyarlı olma gibi davranış modellerini sergiledikleri belirtilmiştir (Ünal ve Yıldız, 2017, s. 341). Bu çalışmada erkek ergenlerin YEKYTÖ puan ortalamaları kadın ergenlerden yüksek olduğu belirlenmiş ve cinsiyet grupları arasındaki farklılığın ileri düzeyde anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p<.001$; Tablo 5). Bu bulgu, kadınların erkeklere göre daha sevecen, korumacı ve geleneklere bağlı olarak yetiştirilmesinden kaynaklı kadınların erkeklere göre engellilere yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu yönündeki Gökçe, Güneş ve Seyitoğlu-Çelik'in (2016, s. 351) araştırma sonuçlarıyla farklılık göstermekle birlikte, Şahin ve Bekir (2016, s. 767) ve Yıldırım-Sarı vd.'nin (2010, s. 80) çalışma sonuçlarıyla benzerdir. Yine bu çalışmaya katılan ergenlerin anne ve babanın sağ olma durumu, kardeşinin bulunma durumu ve kardeş sayısına göre YEKYTÖ'den aldıkları puanlar açısından gruplar arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmesi ($p>.05$), ergenlerin engelliliğe yönelik tutumlarını annenin ve babanın sağ olma ve kardeşlerinin bulunma durumu ile kardeş sayısının etkilemediğini göstermektedir ($p>.05$; Tablo 5).

Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda (akırer-albayram, Aker, Akkuş, Durmuş ve Tutar, 2018, s. 30; Murray, Wren ve Keys, 2008, s. 95; ZIDA, 2009; Robinson, Martin ve Thompson, 2007), engellilere yönelik olumlu sosyal davranışları etkileyen unsurlardan birinin ailelerin eğitim seviyeleri ve gelir dzeyeleri olduğu belirtilmektedir. Eğitim ve gelir düzeyi yüksek olan bireyler daha rahat yaşam koşullarına ulaştığından çevresindeki bireylere daha duyarlı ve ilgili olmakta, eğer birey zorlu yaşam koşullarına sahipse diğer bireylerin yaşadığı güçlüklere karşı duyarsızlaşmaktadır. Bu çalışmada da ergenlerden anne ve babası niversite mezunu olanların olmayanlara, anne ve babası çalışanların çalışmayanlara ve gelir düzeyi fazla olanların eşit ve az olanlara göre YEKYTÖ puan ortalamalarının yüksek olduğunun belirlenmesi (Tablo 6); literatürü desteklemekte (akırer-albayram, Aker, Akkuş, Durmuş ve Tutar, 2018, s. 30; Murray, Wren ve Keys, 2008, s. 95; ZIDA, 2009), ailelerin eğitim ve gelir düzeyleri arttıķa ergenlerin engellilere yönelik olumlu tutumlarının arttığı yorumunu yaptırılmaktadır. Yine bu çalışmada çekirdek aile tipine sahip olan ergenlerin geniş ve parçalanmış aile tipine sahip olanlara göre ölçekten aldıkları puan ortalamasının yüksek çıkması; toplumların giderek ağdaşlaştıklarını, aędařlařtıķa çekirdek aile yapısına dönüştüklerini ve bu ailelerde büyüyen çocukların daha duyarlı olduklarını dşndrebilir.

Araştırmaya katılan ergenlerin öğrenim gördükleri okullar İl Milli Eğitim Müdürlüğüne göre beş bölgeye ayrılmış olup, okullarına göre belgelendirilen gruplar arasında ölçek puan ortalamaları incelendiğinde; birinci bölgede yer alan okullardaki ergenlerin puan ortalamalarının diğer blgelerdekilere göre daha yüksek olduğu ve bu farklılığın ileri düzeyde anlamlılığı ($p < .001$; Tablo 7) belirlenmiştir. Çalışmada yer alan okullar coğrafi koşullarına göre tabakalaştırılmış olsa da bu okullardaki ergenlerin farklı bölgelerde yaşadıkları ve farklı sosyodemografik özelliklere sahip yapılardan oldukları göz ardı edilmeden eğitim sürecinde engellilere yönelik farkındalık oluşturacak bir müfredat içeriği ve yaklaşımı oluşturulmasının önemli olduğu sonucunu ortaya koymaktadır

Literatürde engelli bireylere yönelik tutumların incelendiği çalışmalara bakıldığında; kişinin engelli bireylerle önceden bir deneyimin bulunmasının olumlu tutumları etkilediği vurgulanmakta (Mangili, Ponteri, Buizza ve Rossi, 2004, s. 29; Thompson, Emrich ve Moore, 2003, s. 27), bireyin çevresinde veya kendisinde bir engelin bulunması sonucu elde ettiği deneyimlerin, bilgilerin kişilerin tutumunu etkilemesinin doğal olduğu belirtilmektedir (Gökçe vd., 2016, s. 351). Yine bu konudaki çalışmalarda engelli aile üyesine veya arkadaşa sahip olan ergenlerin tutumlarının olumlu yönde olduğunu gösteren alışmalar (Seccombe, 2007, s. 445; Tervo, Palmer ve Redinius, 2004, s.908; Thompson vd., 2003, s. 27) yer aldığı gibi, anlamlı sonuçlara ulaşılmayan çalışmalar da bulunmaktadır (mez ve Altan-Sarıkaya, 2017, s. 145; şahin ve Bekir, 2016, s. 767). Bu çalışmada yakınları ve arkadaşları arasında engelli birey bulunma durumlarına göre YEKYTÖ’den aldıkları puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığının belirlenmesi, onların bu konudaki tutumlarını etkilemediğini düşündürmektedir.

Sonuç olarak; araştırmaya katılan ergenlere verilen engellilere yönelik bilinçlendirme eğitimi, onların engellilere yönelik tutumlarını olumlu yönde değiştirmelerine neden olmuştur. Engelli bireylere karşı olumlu düşünce ve uygulamaları daha da geliştirebilmek için öğrencilere engellilik ve engelli bireylere yaklaşım ile ilişkili eğitimlerin verilmesi ve müfredat çalışmalarının yapılması, bu eğitimlerin sadece projelerle değil sistematik bir şekilde gerçekleştirilmesi, bunlarla birlikte bu eğitimlerin çocukların okul hayatının ilk yıllarında, gelişim dönemlerine göre düzenlenip verilmesi engelli bireylerin topluma entegrasyonunun sağlanması açısından katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Etik Beyan

“Engelliler Konusunda Ergenlere Verilen Eğitimin Engellilere Yönelik Tutumlarına Etkisi” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Araştırmaya başlamadan önce İl Milli Eğitim Müdürlüğünden izin (02.02.2017-43436584-44-E.1217273) ve Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu’ndan onay (07.04.2017-2017/30) alınmıştır. Ayrıca araştırmaya katılmaya gönüllü olan ergenlere araştırmanın amacı ile ilgili bilgi verilerek yazılı onam alınmıştır.

Teşekkür

Tüm yazarlar araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve rapor edilmesine katkı sağlamış olup, içeriğin tamamından sorumludur. Tüm yazarlar çalışmanın analizi için Doç. Dr. Emre Demir’e teşekkür eder.

Kaynakça

- Akyıldız, S. (2017). Öğretmen adaylarının engelli bireylere yönelik tutumlarının incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(39), 141-175.
- Avşaroğlu, S. ve Gilik, A. (2017). Özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların kaygı durumlarına göre umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Elementary Education Online*, 16(3), 1022-1035.
- Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı [ÖZİDA] (2009). Toplum özürüllüğü nasıl anlıyor? Temel Araştırması. Ankara: T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. <https://eyh.aile.gov.tr/uploads/pages/bakim-hizmetleri-stratejisi-ve-cylem-plani-2011-2013/toplum-ozurlulugu-nasil-aniliyor-arastirma-projesi-sonuclari.pdf>.
- Çakırer-Çalbayram, N., Aker, M. N., Akkuş, B., Durmuş, F. K. ve Tutar, S. (2018). Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin engellilere yönelik tutumları. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 30-40.
- Çömez, T. ve Altan Sarıkaya, N. (2017). Hemşirelik Fakültesi öğrencilerinin engelli bireyleri damgalamaya ilişkin düşünceleri ve uygulamaları. *G.O.P. Taksim E.A.H. J.AREN*, 3(3),145-152.
- Erdol, T.A. ve Gözütok, F.D. (2017). Ortaöğretim öğrencileri için toplumsal cinsiyet eşitliği öğretim programı ihtiyaç analizi: (Bir Anadolu Lisesi örneği). *Eğitim ve Bilim*, 42(190), 39-65.
- Fisher, K. R. ve Purcal, C. (2017). Policies to change attitudes to people with disabilities. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 19(2), 161-174.
- Flower, A., Burns, M. K. ve Bottsford-Miller, N. A. (2007). Meta-analysis of disabilitys imulation research. *Remedialand Special Education*, 28(2), 72-79.
- Girgin-Aykanat, B. ve Balcı, S. (2015). Fiziksel engelli çocuk ve ailesinin evde bakım gereksinimi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(2), 305-317.
- Gökçe, A., Güneş, G. ve Seyitoğlu-Çelik, D. (2016). İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin engellilere yönelik tutum ve davranışları. *Medicine Science International Medical Journal*, 5(2), 351-62.
- Gültekin, T. ve Sezer, S. (2017). Engelli ailelerin yaşadıkları sosyal ve ekonomik sorunlar. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 81-100.
- Güven-Karahan, B. ve Kuru, E. (2015). Ortopedik, görme ve işitme engelli öğrenciler için beden eğitimi ve spor dersi tutum ölçeği geliştirme çalışması. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 10(1), 36-46.
- Horner-Johnson, W., Keys, C., Henry, D., Yamaki, K., Oi, F., Watanabe, K., Shimada, H. ve Fugjimura, I. (2002). Attitudes of Japanese students toward people with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 46(5), 365-378.
- Ison, N., McIntyre, S., Rothery, S., Smithers-Sheedy, H., Goldsmith, S., Parsonage, S. ve Foy, L. (2010). 'Justlikeyou': A disability awareness programme for children that enhanced knowledge, attitudes and acceptance: Pilot study findings. *Developmental Neurorehabilitation*, 13(5), 360-368.
- Kemeç, D. G., Demir, T. G. ve Koç, S. (2018). Doktor adaylarının zihinsel yetersizliği olan bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalıkları. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, t(4),153-68.
- Mangili, E., Ponteri, M., Buizza, C. ve Rossi, G. (2004). Attitudes toward disabilities and mental illness in work settings: A review. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*, 13(1), 29-46.
- Mengi, A. (2020). Engelli bireylerin gözüyle özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerindeki eğitim durumlarının incelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 19-33.
- Moroz, A., Gonzales-Ramos, G., Festinger, T., Langer, K., Zefferino, S. ve Kalet, A. (2010). Immediate and follow-up effects of a brief disability curriculum on disability knowledge and attitudes of PM&R residents: A comparison group trial. *Medical Teacher*, 32, 360-364.
- Murray, C., Wren, C. T. ve Keys, C. (2008). University faculty perceptions of students with learning disabilities: Correlates and group differences. *Learning Disability Quarterly*, 31(3), 95-113.
- Özyürek, M. (2006). *Engellilere yönelik tutumların değiştirilmesi*. Ankara; Kök Yayıncılık, 11-23.
- Richard, M. L. ve Laurence, S. (2004). *Hand book of adolescent psychology*. New Jersey: Johnn Wiley & Sons, Hoboken.
- Robinson, C., Martin, J. ve Thompson, K. (2007). Attitudes towards and perceptions of disabled people—findings from a module included in the 2005 British Social Attitudes Survey. Disability Rights Commission.
- Seccombe, J. A. (2007). Attitudes towards disability in an undergraduate nursing curriculum: The effects of a curriculum change. *Nurse Education Today*, 27(5), 445-451.
- Sezer, F. (2012). Engelli bireylere yönelik olumlu tutum geliştirmeye yönelik önleyici rehberlik çalışması; Deneysel bir uygulama. *Education Sciences*, 7(1),16-26.
- Şahin, H. (2018). Eşitsizlikler ve engellilik. İçinde Akın A.(Ed.), *Eşitsizlikler ve Sağlık Sonuçları* (ss. 68-72). Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Şahin, H. ve Bekir, H. (2016). Üniversite öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 767-779.
- Tervo, R. C., Palmer, G. ve Redinius, P. (2004). Health professional student attitudes towards persons with disability. *Clinical Rehabilitation*, 18(8), 908-915.
- Thompson, T. L., Emrich, K. ve Moore, G. (2003). The effect of curriculum on the attitudes of nursing students toward disability. *Rehabilitation Nursing*, 28(1), 27-30.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2017). Eğitim istatistikleri. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2018). Türkiye nüfusu yaş gruplarına göre dağılımı 2017. <https://www.nufusu.com/turkiye-nufusu-yas-gruplari>.

- Ünal, V. ve Yıldız, M. (2017). Üniversite gençliğinin engellilere yönelik tutumlarının incelenmesi: Sivas örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 57, 341-358.
- Yıldırım-Sarı, H., Bektaş, M. ve Altıparmak, S. (2010). Hemşirelik öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Yeni Tıp Dergisi*, 27(2), 80-83.
- Yuker, H. E. ve Block, J. R. (1986). *Research with the Attitude Toward Disabled Persons Scales (ATDP)*. Center for the study of attitudes towards persons with disability. Hempstead (NY): Hofstra Univ.

EXTENDED ABSTRACT

The attitude which is a behavior not obtained by birth is acquired by a human being later through a constant process of learning from parents, friends, mass media and the individual experiences. The individuals living with some form of disability are generally required to fight with negative attitudes and behaviors which inhibit their integration into the society. It is argued that the negative attitudes and behaviors toward disabled individuals mainly stem from the insufficient level of understanding toward them, the lack of education, and the cultural factors, the prejudice acquired through social learning or stereotypes. Assuming that the individuals living with some form of disability are first of all human beings and benefit from the same equal rights as any other member of the society, it is suggested that education can eliminate the negative attitudes which are faced by the disabled individuals and which affect their daily lives negatively and thus the importance of education comes to the forefront in the agenda.

Adolescence is a transitional stage between childhood and adulthood. In this period, adolescents experience a process during which they do not entirely complete biological, psychological and social development and which covers the phases of spiritual maturation and preparation to life. It is asserted that the education to be offered on disabilities in this period in order to nurture individuals more conscious and aware of the disability issue is of significance to the prevention of the adoption of negative behaviors toward disability in later periods of life. Presuming that the secondary school students are adolescents and the education to be provided in adolescence period on the disability issue will prevent them from developing negative attitudes toward disabled persons and recognizing, upon the literature review, the inadequacy of the studies which aim to address the attitudes of adolescents aged 15-18 years toward disabled persons, this research aims to explore the attitudes of adolescents toward the disability issue and to analyze the effect of education offered on this issue over their attitudes to disabled persons.

This research was performed on the basis of one-group pretest-posttest quasi-experimental design. The research population consisted of 14.167 adolescents at the age of 15-18 who were enrolled as students in the 2016-2017 academic year at twenty eight secondary schools situated in the provincial center of Çorum, Turkey. As a means of selecting the research sample from the population, stratified random sampling method was applied. In this method, sample was selected in view of the proportion of each stratum in the overall population. The research sample consisted of 3.863 adolescents selected through simple random sampling from twenty eight secondary schools.

Socio-demographic Survey Form and Attitudes toward Disabled Persons (ATDP) Scale were used for collecting research data.

Training Course on the Promotion of Awareness about Disabled Persons; the content of awareness promotion course which was in an interactive format enriched with visual presentation and question and answer sections was developed on the basis of the review of literature and expert opinions. In the training course, key points to be taken into account in the communication with disabled persons and steps to be taken so as to eliminate the challenges faced by the disabled persons were emphasized, and questions raised by the adolescents over the issue were also addressed. Each training course was finalized upon the receipt of approving feedback from the adolescents.

The mean ATDP Scale scores of the adolescents was 66.69 ± 21.98 before the training course whereas it reached 75.96 ± 14.95 after the training course, and a high level of statistical significance was detected ($p < .001$). There was a highly statistically significant difference between the means of ATDP Scale scores before and after the training course on the basis of the level of acquaintance of the participants with disabled persons ($p < .001$).

In this research carried out to explore the attitudes of the adolescents toward disabled persons and the effect of education on their attitudes toward disabled individuals, the mean of the overall scores

obtained by all participants from the ATDP Scale was 66.69 ± 21.98 . This mean of overalls cores indicated that the adolescents had positive attitudes toward disabled individuals. However, the above results also suggested that the favorable attitude to the disabled persons should be further developed. Providing education on disability issue was an effective factor in changing the attitudes. The informative teaching approach had an effect on the attitudes toward disabled individuals and the improvement of the way they were perceived. That being the case, the negative attitudes stemmed from the lack of information on disabilities and disabled individuals. Discerning in their search that there was an increase in the mean of ATDP Scale scores after the training course on the promotion of awareness about disabled persons vis-à-vis the mean of ATDP Scale scores prior to the training course (successively 66.69 ± 21.98 , 75.96 ± 14.95) and there was a highly statistically significant difference in the means of overall scores ($p < .001$).

It was observed that lecturing the research participants in order to promote their awareness about disabled persons led to positive changes in their attitudes toward disabled individuals. For further development of the positive thinking and practices toward disabled individuals, it was deduced that lecturing and developing curriculum on the disability issue and the way to approach disabled individuals, organizing training courses not only through specific projects but also in a systematic manner, and moreover, providing the children in the early years of schooling with this type of training courses which would be adjusted considering the development stages of the children were likely to facilitate the successful integration of disabled individuals into the society.